

Inhoud

Vooraf	14
o.1 Voorwoord.....	15
o.2 Verhalen vertellen.....	16
o.3 Onderwijs.....	17
o.4 Kaders.....	18
o.4.1 Dit boek gaat over verhalen vertellen (en niet over andere verhaal (werk)vormen).....	19
o.4.2 Over vertellen als didactische werkvorm (en niet in begeleidingssituaties).....	19
o.4.3 Over vertellen om het primaire vakcurriculum te onderwijzen (en niet als zijsprong).....	19
o.4.4 Over vertellen in het voortgezet onderwijs (en niet aan oudere of jongere mensen).....	20
o.4.5 Met vooral praktische tips (op basis van zo veel mogelijk wetenschap).....	20
o.5 Waarom je dit boek helemaal niet hoeft te lezen ... of toch wel.....	21
o.6 Leeswijzer.....	21
o.6.1 Verteldriehoek.....	22
o.6.2 Aanpak.....	22
o.6.3 Voornaamwoorden.....	23
o.6.4 Voorbeelden, denkvragen en oefeningen.....	23
o.6.5 Verhalen en citaten.....	23
o.6.6 Bronnen.....	24
o.6.7 www.lerarencampus.nl	24

Deel 1	Verhalen	26
Hoofdstuk 1	Wat is een verhaal?	28
	1.1 Een verhaal is	29
	1.2 Een goed verhaal is	30
	1.3 En als het nu geen verhaal is?	32
Hoofdstuk 2	Samenhang en verhaalstructuur	33
	2.1 Patronen en causale connecties	34
	2.2 Conflict: de status quo doorbroken	35
	2.3 Begin – midden – eind	36
	2.4 De piramide van Freytag	37
	2.4.1 Voor het begin: buitenbegin	38
	2.4.2 Het begin van het begin: expositie	39
	2.4.3 Het einde van het begin: motorisch moment	42
	2.4.4 Het begin van het midden: stijgende actie	43
	2.4.5 Het midden van het midden: climax	45
	2.4.6 Het einde van het midden: dalende actie	45
	2.4.7 Het begin van het einde: afloop	46
	2.4.8 Het einde van het einde: eindbeeld	46
	2.4.9 Na het einde: buiteneinde	47
	2.5 Verhaalstructuur in uitvoering	47
	2.6 Verhaalstructuur als fractal	49
	2.7 Verhalenseries, anthologieën en vervolgverhalen	50
	2.7.1 Verhalenserie	50
	2.7.2 Anthologie	50
	2.7.3 Vervolgverhaal	51
	2.7.4 Aantekeningen	51
Hoofdstuk 3	Verhaaltheme	52
	3.1 Waar het verhaal over gaat	53
	3.2 Waarden	54
	3.3 Metaforische betekenis	55
	3.4 Complexiteit	56

Hoofdstuk 4	Zintuiglijke verhalen	57
4.1	Show, don't tell	58
4.2	Zintuigentaal	59
4.3	Beelden	61
4.3.1	Voorwerpen	61
4.3.2	Locaties	62
4.3.3	Gebeurtenissen en acties	63
4.4	Té is nooit goed	63
Hoofdstuk 5	Verhaalpersonages	65
5.1	Praten over mensen	66
5.2	Eigenschappen	66
5.2.1	Uiterlijk	67
5.2.2	Persoonlijkheid	68
5.2.3	Ontwikkeling	69
5.3	Dialogoog en directe rede	70
5.4	Focalisatie	71
Hoofdstuk 6	Emoties in verhalen	73
6.1	Emoties en empathie	74
6.2	Emoties verbeeld	75
6.3	Sfeer	76
6.4	Spanning	76
6.4.1	In het hele verhaal	77
6.4.2	In afzonderlijke scènes	78
6.5	De emoties van het publiek	78
Deel 2	Vertellen	82
Hoofdstuk 7	Waar is het verhaal?	84
7.1	Je kent verhalen	85
7.2	Je vindt verhalen	86
7.3	Je maakt verhalen	86
7.4	Van wie is het verhaal?	88
7.4.1	Auteursrecht	88
7.4.2	Culturele toe-eigening en andere gevoeligheden	88

Hoofdstuk 8	Je eigen versie	90
	8.1 Story en Plot	91
	8.2 Bewerken	92
	8.3 Factchecken en fantaseren	93
	8.4 Suspension of disbelief en logica	95
	8.5 Verbinding	96
Hoofdstuk 9	Vorbereiden en onthouden	98
	9.1 Niet letterlijk	99
	9.2 Beelden en tekenen	100
	9.3 Toch schrijven?	101
	9.4 Sleutelzinnen	102
	9.5 Oefenen	103
	9.6 Improviseren	103
Hoofdstuk 10	Vertellen in uitvoering	105
	10.1 Stem en stilte	106
	10.1.1 Gezond stemgebruik	106
	10.1.2 Verstaanbaarheid	107
	10.1.3 Variatiemogelijkheden met stem en spraak	107
	10.1.4 Taal	109
	10.1.5 Ongearticuleerd geluid	110
	10.1.6 Stilte	110
	10.2 Lichaam: beweging, gebaren, mimiek	111
	10.2.1 Hoofd, bovenlijf en benen	111
	10.2.2 Zitten	112
	10.2.3 Staan	112
	10.2.4 Lopen	113
	10.2.5 Handen	113
	10.2.6 Uitbeelden en mime	115
	10.2.7 Mimiek en kijkrichting	115
	10.3 Emoties	115
	10.3.1 Congruente emoties	116
	10.3.2 Incongruente emoties	116
	10.3.3 Spanning	116
	10.3.4 Humor	117
	10.4 Extra's	117
	10.5 Personages en dialogen	118
	10.6 Je eigen stijl	119

10.7	Enne ... dus, ja maar, uhm ... En wat ik nog vergeten was	120
10.7.1	Aarzelen	120
10.7.2	De draad kwijt.....	121
10.7.3	Vergeten en overslaan	121
10.7.4	Stopwoorden	122
Hoofdstuk 11	Het lokaal, de leerlingen en de omstandigheden.....	123
11.1	Contact in de vertelbubbel.....	124
11.2	Reacties en interactie.....	125
11.3	Lesgeven en vertellen.....	126
11.4	Beginnen en eindigen	128
11.5	Tijd en plaats.....	129
11.5.1	Tijdstip	129
11.5.2	Tijdsduur.....	129
11.5.3	Frequentie.....	130
11.5.4	Vertelplek en lokaalopstelling.....	130
Deel 3	Voor de klas.....	132
Hoofdstuk 12	Een doelgericht verhaal.....	134
12.1	Kwalificatie.....	135
12.2	Subjectificatie.....	137
12.3	Socialisatie.....	138
12.4	Interpretatie	139
12.5	Verhaal en ethiek	141
Hoofdstuk 13	Verhalen in je hoofd.....	143
13.1	Interesse, motivatie en aandacht.....	144
13.2	Cognitie	146
13.3	Onthouden	149
Hoofdstuk 14	Lesgeven met verhalen.....	153
14.1	Leerprocessen.....	154
14.2	Begin.....	154
14.2.1	Thuis – voorkennis.....	155
14.2.2	Tijd om op weg te gaan – problematisering.....	155
14.2.3	Geen zin om te vertrekken – motivatie en voorbereiding.....	156

14.3	Midden.....	157
14.3.1	Op pad – uitleggen.....	157
14.3.2	Anderen op dezelfde weg – voorbeelden.....	158
14.3.3	Zelf de weg vinden – oefenen.....	158
14.3.4	Hulp onderweg – ondersteuning.....	159
14.3.5	Het gebaande pad verlaten – zijsporen.....	160
14.4	Eind.....	160
14.4.1	Het moment van de waarheid – evaluatie.....	160
14.4.2	Terug naar huis – losse eindjes, conclusie en consolidatie.....	161
14.4.3	Terugkijken op de reis – metacognitie en zelfevaluatie.....	161
14.5	Beren op de weg.....	161
14.5.1	Informatiedichtheid.....	162
14.5.2	Verhalen zijn te leuk.....	162
14.5.3	Een verhaal is niet inductief (en niet gedifferentieerd en niet activerend en niet generatief).....	163
14.5.4	Een verhaal kun je niet toetsen en mét een verhaal ook niet.....	163
Hoofdstuk 15	Vak en verhaal.....	165
15.1	Genres en soorten.....	166
15.1.1	Literaire verhalen.....	166
15.1.2	Volksverhalen.....	166
15.1.3	Historische en (pseudo)biografische verhalen.....	167
15.1.4	Actuele verhalen.....	167
15.1.5	Metaforische verhalen en analogieën.....	168
15.1.6	Alledaagse voorbeelden, ervaringsverhalen, anekdotes.....	168
15.2	Taalvakken.....	168
15.2.1	Luistervaardigheid en begrijpend luisteren.....	169
15.2.2	Grammatica- en woordverwerving met verhalen.....	170
15.2.3	Grammatica-uitleg met een metaforisch verhaal.....	171
15.2.4	Kennis van Land en Volk.....	171
15.2.5	Literatuur en verhalen.....	174
15.2.6	Verhaalkunde.....	175
15.3	Natuurwetenschappen en wiskunde.....	175
15.3.1	Inleiden, illustreren, problematiseren en contextualiseren met verhalen.....	175
15.3.2	Verhalende vraagstukken.....	177
15.3.3	Uitleggende metaforen.....	178

15.4	Zaakvakken	179
15.4.1	Historische verhalen	179
15.4.2	(Pseudo)biografische verhalen	180
15.4.3	Volksverhalen en mythologisering	182
15.4.4	Gedachte-experimenten en alternatieve geschiedenis als verhalende vraagstukken	183
15.4.5	Uitleggende metaforen en verhalen als voorbeeld ..	184
15.5	Kunstvakken	184
15.5.1	Wat een kunstwerk vertelt	184
15.5.2	Het verhaal over de kunstenaar	187
15.5.3	Het verhaal van de beschouwer	187
15.5.4	Het verhaal als inspiratie	188
15.6	Bewegingsonderwijs	188
15.6.1	Historische en biografische verhalen	189
15.6.2	Verhalende beweegoefeningen, ervaringsverhalen en bewegingsmetaforen	189
15.7	Vakoverstijgend vertellen	190
15.7.1	Taalverhaal	190
15.7.2	Verhaalthema	190
15.7.3	Themaverhaal	191

Hoofdstuk 16 Verhaal en werkvorm .....

16.1	Verhalen verwerken	193
16.2	Nabespreken en reageren	193
16.2.1	Directe respons	194
16.2.2	Recapituleren	194
16.2.3	Meningen en ervaringen	195
16.2.4	Gesprek, discussie en debat	195
16.2.5	Schriftelijke vragen	196
16.3	Creatief be- en verwerken	196
16.3.1	Verbeeld, gespeeld, gedanst, verfilmd	197
16.3.2	Verteld?	198
16.3.3	Casting, muziek, locaties, voorwerpen	198
16.3.4	Herschrijven	199
16.3.5	De ultieme creatieve opdracht	199
16.4	Analyseren	200
16.4.1	Verhaalanalyse	200
16.4.2	Vergelijken	201
16.4.3	Een verhaal in stukken	202

16.5	Een lessenreeks vol verhalen.....	202
16.5.1	Opeenvolgende werkvormen	202
16.5.2	Soortgelijke verhalen	203
16.5.3	Een leerlinggestuurd verhaal.....	204
16.6	Beoordelen of niet beoordelen, dat is de vraag.....	205
16.6.1	Feedback, formatieve beoordeling	205
16.6.2	Een (inter)subjectief cijfer.....	205
16.6.3	Zelfbeoordeling.....	205
16.6.4	Beoordelingsformulier of rubric	206
16.6.5	Criteria.....	206
	Ten slotte	208
	Dank, dank, dank!.....	209
	Bronnen	211
	Index.....	219

1.1 Een verhaal is ...

Story is our only boat for sailing on the river of time.

Ursula K. LeGuin – *The Fisherman of the Inland Sea* (1994)

Wisten we het maar ... Narratologen (verhaalwetenschappers) zijn al meer dan een eeuw op zoek naar een universele definitie. Toch zijn er telkens teksten die weliswaar onder de definitie vallen, maar toch niet echt verhaalachtig lijken. En andersom.

Denkvraag: Probeer zelf eens een definitie te geven van het woord 'verhaal'. Vergelijk die straks met de definitie waar we in paragraaf 1.3 bij uitkomen. Zie je overeenkomsten? En verschillen?

De bekendste narratologische definitie is deze:

Een verhaal is een weergave van twee of meer gebeurtenissen die op betekenisvolle wijze met elkaar zijn verbonden.

Deze definitie heeft uitleg, voorbeelden én aanvulling nodig. Het is een afdoende definitie van het woord 'verhaal'. Wat een 'goed verhaal' is, zien we verderop.

- *een weergave*

Op zeker moment leerde de mens om de werkelijkheid te representeren in een ander medium: vooral in beeld of taal. Die talige *representaties* waren de eerste verhalen. Natuurlijk kunnen we ook verhalen vertellen zonder taal: in mime, in een tekstloos stripverhaal of een stomme film. In dit boek heb ik het alleen over verhalen die in taal hardop worden verteld: de weergave ontstaat pas op het moment van uitspreken.

- *van twee of meer gebeurtenissen*

| De koning stierf.

Dat is geen verhaal. Het bevat maar één *gebeurtenis*.

| De koning stierf. De koningin stierf.

Twee gebeurtenissen, dat begint er al meer op te lijken. Een verhaal heeft minimaal twee gebeurtenissen nodig.

Die gebeurtenissen kunnen door toevallige omstandigheden plaatsvinden:

| Het begon te regenen.

Of (doel)bewust door een personage worden uitgevoerd:

Paris gaf de appel aan Afrodite.

Dat laatste noemen we liever een *actie* dan een gebeurtenis, maar dat verschil is soms moeilijk vast te stellen.

- *die op betekenisvolle wijze met elkaar zijn verbonden*

De koning stierf. De koningin stierf.

Deze twee gebeurtenissen hebben geen expliciet verband met elkaar. Je zou dat verband als lezer of luisteraar best zelf kunnen verzinnen, maar de tekst biedt daarvoor geen aanknopingspunten. Daarom wordt als ‘minimumverhaal’ beschouwd:

De koning stierf. Later stierf de koningin van verdriet.

Nu bestaat er zowel een tijdsverhouding als een oorzakelijk verband tussen de twee gebeurtenissen. Ze zijn logisch en betekenisvol met elkaar verbonden. Door zulke connecties kunnen we het verhaal als een geheel begrijpen en onthouden. Zonder dergelijke expliciete en impliciete verbanden blijft er een opsomming over.

1.2 Een goed verhaal is ...

One describes a tale best by telling the tale. [...] The more accurate the map, the more it resembles the territory. The most accurate map possible would be the territory, and thus would be perfectly accurate and perfectly useless. The tale is the map that is the territory.

Neil Gaiman – *American Gods* (2001)

Denkvraag: Leg eens uit waarom onderstaande tekst wel voldoet aan de definitie uit de vorige paragraaf, maar toch niet ‘voelt’ als een verhaal. Waar ligt dat volgens jou aan?